

Wiad. entomol.	21 (1): 5-10	Poznań 2002
----------------	--------------	-------------

Materiały do poznania ważek (*Odonata*) Lubelszczyzny.
Część II. Wążki w kolekcji Zakładu Zoologii
UMCS w Lublinie

Materials to the knowledge of dragonflies (*Odonata*) of the Lublin region.
Part II. Dragonflies in the collection of the Department of Zoology
of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

PAWEŁ BUCZYŃSKI

Zakład Zoologii UMCS, ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin

ABSTRACT: The collection from the years 1947–1967 is described and analysed. 25 species are represented. The majority of records comes from the Lublin region (SE Poland). The most interesting species are thermophilous *Sympetrum* (*S. depressiusculum*, *S. fonscolombii*, *S. meridionale*, and *S. striolatum*).

KEY WORDS: Dragonflies, *Odonata*, Poland, collection, Mediterranean species.

Wstęp

Lubelszczyzna należała do niedawna do regionów Polski najslabiej zbadanych pod względem odonatofauny. Niewiele jest dotyczących jej prac sprzed II wojny światowej, przy czym obszerne dane z tego czasu podają tylko FUDAKOWSKI (1922, 1932) i URBAŃSKI (1948). W okresie późniejszym, większa ilość informacji pojawiła się dopiero w ostatnich dwóch dekadach, poczynając od pracy ŁABĘDZKIEGO (1985). Przy analizie współczesnej odonatofauny, odczuwa się więc brak danych porównawczych. Dlatego bardzo cenne są dotychczas niepublikowane dane ze zbiorów ważek, pochodzących z tego terenu. Najważniejsze z nich są kolekcje KOŁOSOVA (z lat 1899–1914) i BAZYLUKA (1929–1953), zdeponowane w Muzeum i Instytucie Zoologii

PAN w Warszawie. Są one obecnie w trakcie opracowywania. Niewielki zbiór znajduje się też w Zakładzie Zoologii UMCS w Lublinie (ZZ UMCS). Celem pracy jest jego przedstawienie i omówienie.

Zbiór

Omawiany zbiór powstał dzięki pracownikom ZZ UMCS, nieżyjącym już: doc. dr. hab. Sergiuszowi RIABININOWI i dr. Jerzemu BEGDONOWI. Z nielicznymi wyjątkami, okazy pochodzą z terenu Lubelszczyzny. Materiały zebrane przez S. RIABININA (64 okazy) zostały zakonserwowane w alkoholu, zachowały się więc w bardzo dobrym stanie. Dużą ich część oznaczał dr Stefan MIELEWCZYK. Jeden z okazów *Sympecma paedisca* (BRAU.) był wzmiankowany w pracach MIELEWCZYKA (1969) i BUCZYŃSKIEGO (1998a). Materiały J. BEGDONA są spreparowane na sucho i naszpilone. Zachowały się częściowo (tylko 2 gabloty a 40 okazami, głównie z rodzaju *Sympetrum*), w złym stanie.

Lokalizacja stanowisk (kraina, stanowisko, kwadrat UTM) jest następująca: Nizina Mazowiecka – Kampinos (DC69); Podlasie – Białowieża (FD94); Polesie – Antopol (FC52), Libiszów (FC40), Sosnowica (FC40), Świerszczów (FB58), Wytuczno (FC50); Wyżyna Lubelska – Biskupice (FB36), Bochotnica (EB68), Bratnik (FB09), Czesławice (EB98), Lublin (FB07), Nałęczów (EB88), Sadurki (EB87); Rostocze – Frampol (FB10), Tarnawatka (FA68), Zwierzyniec (FB40); Pobrzeże Bałtyku – Wisiełka (VV67).

W zbiorze reprezentowanych jest 25 gatunków. W poniższych stwierdzeniach podane są: miejscowość, stanowisko (o ile jest na etykiecie), data odłowu, liczba okazów danej płci, autor zbioru (B – J. BEGDON, R – S. RIABININ).

Calopteryx splendens (HARR.): Białowieża (9 VII 1947, 2♂♂, R); Biskupice (3 VI 1958, 1♀ 1♂, R).

Calopteryx virgo (L.): Białowieża (9 VII 1947, 1♂, R); Bratnik (24 VI 1953, 1♂, R); Zwierzyniec, stawy Echo (16 VI 1966, 1♂, R).

Sympecma paedisca (BRAU.): Libiszów, torfowisko przy Jez. Białym (30 VII 1959, 1♂, R); Libiszów, torfowisko przy Jez. Czarnym (2 X 1959, 1♂, R).

Lestes dryas KIRBY: Frampol (21 VII 1955, 2♀♀ 2♂♂, R).

Lestes sponsa (HANSEM.): Libiszów, torfowisko przy Jez. Białym (30 VII 1959, 1♂, R); Sosnowica, stawy (8 X 1965, 1 f 3♂♂, R; 8 VII 1965, 1♀, R; 20 VII 1966, 1♀ 2♂♂, R); Zwierzyniec, stawy Echo (7 VI 1965, 1♀, R).

- Lestes virens* (CHARP.): Wytyczno, Durne Bagno (23 VIII 1965, 2♂♂, R); Frampol, młaka w lesie „Kępy” (29 VIII 1965, 2♂♂, R); Libiszów, torfowisko przy Jez. Białym (30 VII 1959, 1♂, R; 2 X 1959, 1♂, R); Kampinos (25 IX 1963, 1♂, R); Antopol (27 VII 1964, 1♂, B); Sosnowica, stawy (8 X 1965, 1♀ 1♂, R).
- Platycnemis pennipes* (PALL.): Wiselka, ciek koło Jez. Czajcze (20 VI 1963, 2♀♀, R); Nałęczów (6 VIII 1964, 1♂, B).
- Ischnura elegans* (VANDER L.): Antopol (27 VII 1964, 1♂, B).
- Ischnura pumilio* (CHARP.): Antopol (27 VII 1964, 2♀♀, B); Zwierzyniec, stawy Echo (20 V 1957, 1♀ 1♂, R).
- Coenagrion hastulatum* (CHARP.): Libiszów, torfowisko przy Jez. Białym (17 V 1959, 1♂, R); Sosnowica, stawy (11 V 1965, 1♀ 1♂, R).
- Coenagrion lunulatum* (CHARP.): Zwierzyniec, stawy Echo (7 VI 1965, 1♀ 1♂, R).
- Coenagrion puella* (L.): Kampinos, skraj rez. „Granica” (20 VI 1962, 1♂, R); Świerszczów, jez. Świerszczów (17 VI 1966, 1♀ 1♂, R); Sosnowica, stawy (11 V 1965, 1♂, R).
- Coenagrion pulchellum* (VANDER L.): Libiszów, torfowisko przy Jez. Białym (26 V 1965, 1♂, R); Zwierzyniec, stawy Echo (8 VI 1965, 1♂, R).
- Erythromma najas* (HANSEM.): Antopol (27 VII 1964, 1♂, B).
- Aeshna mixta* LATR.: Sosnowica, stawy (27 VII 1965, 1♀, R).
- Cordulia aenea* (L.): Sosnowica, stawy (11 V 1965, 1♀ 1♂, R).
- Libellula quadrimaculata* L.: Zwierzyniec, stawy Echo (7 VI 1965, 1♀, R).
- Sympetrum danae* (SULZ.): Kampinos, Strzeleckie Łąki (25 X 1963, 2♀♀ 2♂♂, R).
- Sympetrum depressiusculum* (SÉL.): Libiszów, torfowisko przy Jez. Białym (8 IX 1959, 2♀♀ 2♂♂, R).
- Sympetrum flaveolum* (L.): Sadurki (9 VIII 1964, 1♀, B); Nałęczów (13 VII 1967, 1♂, B); Lublin, „Start” (30 VII 1964, 1♀, B).
- Sympetrum fonscolombii* (SÉL.): Antopol (17 VII 1964, 1♂, B).
- Sympetrum meridionale* (SÉL.): Sadurki (3 VIII 1964, 3♀♀ 2♂♂, B).
- Sympetrum sanguineum* (O.F. MÜLL.): Frampol (21 VII 1965, 1♂, R); Libiszów, torfowisko przy Jez. Białym (30 VII 1959, 1♀, R); Antopol (27 VIII 1964, 4♀♀, B); Bochatnica (17 VIII 1964, 1♂, B; 23 VIII 1964, 4♀♀ 1♂, B); Sadurki (3 VIII 1964, 4♀♀, B); Nałęczów (13 VIII 1964, 1♀, B); Czesławice (20 VII 1964, 1♀ 2♂♂, B); Lublin, „Start” (30 VII 1964, 1♂, B); Sosnowica, stawy (20 VII 1966, 4♀♀ 1♂, R).
- Sympetrum striolatum* (CHARP.): Bochatnica (17 VIII 1964, 2♂♂, B).

Sympetrum vulgatum (L.): Wytyczno, Durne Bagno (23 VIII 1955, 1♀ 1♂, R); Frampol, młaka w lesie „Kępy” (29 VIII 1955, 1♀, R); Libiszów, torfowisko przy Jez. Białym (2 X 1959, 1♂, R); Tarnawatka (2 VIII 1960, 1♂, R); Antopol (27 VII 1964, 1♀ 1♂, B); Sadurki (3 VIII 19, 1♂, B); Nałęczów (6 X 1964, 1♂, B); Czesławice (20 VII 1964, 2♂♂, B); Sosnowica, stawy (8 X 1965, 1♂, R); Zwierzyniec, Tartaczna Góra (24 VIII 1965, 1♂, R); Zwierzyniec, stawy Echo (22 VII 1965, 2♂♂, R; 26 VIII 1965, 1♂, R).

Dyskusja

Choć zbiór jest stosunkowo niewielki, zasługuje na uwagę. Jego część pochodzi z terenu obecnych parków narodowych i rezerwatów przyrody, jak też z obszarów, które uległy później przekształceniom antropogenicznym. Ponadto, kilka gatunków jest interesujących ze względów faunistycznych i zoogeograficznych.

Z parków narodowych pochodzą materiały z: Wisłki, Kampinosu, Białowieży, Wytyczna i Zwierzynca (odpowiednio: Woliński, Kampinoski, Białowiecki, Poleski i Roztoczański P. N.). Z rezerwatów – z Libiszowa i ze Świerszczowa („Torfowisko przy Jez. Czarnym”, „Jez. Świerszczów”). Cenny jest zwłaszcza okaz *Sympecma paedisca* z rezerwatu „Torfowisko przy Jez. Czarnym”, który uległ daleko posuniętym przekształceniom środowiska – choć gatunek występuje tu do dziś (BUCZYŃSKI 1998a). Dokumentem pierwotnego stanu fauny jest też seria okazów znad Jez. Białego. Pochodzą one z torfowiska przejściowego przylegającego do jeziora i obecnie zdegradowanego wskutek intensywnego wykorzystania rekreacyjnego i zmian hydrologicznych.

Pod względem zoogeograficznym – także w kontekście toczącej się w ostatnich latach dyskusji nad ociepleniem klimatu – najbardziej warte uwagi są ciepłolubne gatunki z rodzaju *Sympetrum* NEWM.: *S. depressiusculum*, *S. fonscolombii*, *S. meridionale* i *S. striolatum*, reprezentujące elementy śródziemnomorski i mongolski. Te gatunki, jak i inne ważki śródziemnomorskie są obecnie regularnym elementem fauny południowo-wschodniej Polski, choć nie wszystkie tworzą tu stałe populacje (BUCZYŃSKI 1998b, 2000). Materiał ze zbioru ZZ UMCS oraz dane FUDAKOWSKIEGO (1922, 1932) wskazują, że przynajmniej część z nich stwierdzano stosunkowo często także wcześniej. Można więc z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że ich zasięgi obejmowały południowo-wschodnią część kraju także przed kilkudziesięciu laty. Trudno jednak orzec, jaki był ich status: czy zalatywały tu osobniki z populacji bardziej południowych, czy też były to populacje autochtonicz-

ne. Jeśli by przyjąć pierwszą wersję i skonfrontować ją z sytuacją obecną, mielibyśmy do czynienia w ostatnich dziesięcioleciach z istotną zmianą jakościową fauny, wskazującą na zmiany zasięgów na północ od Lubelszczyzny. Na taki proces mogą wskazywać także – choć nie muszą – ostatnie dane z północnej Polski (BUCZYŃSKI, PAKULNICKA 2000). Problem ten wymaga dalszej analizy, w oparciu o znane i możliwe do odkrycia materiały historyczne.

SUMMARY

Unpublished collections are important sources of data on dragonflies of the Lublin Region, because historical published data from the area are very poor. In the paper the collection of the Department of Zoology of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin is described and analysed. The collection was created by S. RIABININ and J. BEGDON in the years 1947–1967.

There are 25 species in the collection. Some of them were collected in national parks (the Woliński NP, Kampinoski NP, Białowiecki NP, Poleski NP, Roztoczański NP) and in some nature reserves. Some of the areas are now changed or destroyed.

Thermophilous *Sympetrum* species – *S. depressiusculum* (SÉL.), *S. striolatum* (CHARP.) and especially *S. fonscolombii* (SÉL.) and *S. meridionale* (SÉL.) – are the most interesting ones. Changes of distribution of these Mediterranean and Mongolian dragonflies are an indicator of climate warming. The species are now the frequent element of the fauna of SE Poland. Materials from the collection and literature data show that the species were present in the area at the beginning of the 20th century. It is possible that their occurrence is ephemeral (migrating specimens and/or unstable breeding populations).

PIŚMIENNICTWO

- BUCZYŃSKI P. 1998a: Ważki *Odonata* rezerwatu „Torfowisko przy Jeziorze Czarnym” i okolic (Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie). Parki nar. Rez. przyr., **17** (2): 87-96.
- BUCZYŃSKI P. 1998b: Ważki (*Odonata*) środkowo-wschodniej Polski: stan poznania, specyfika i zagrożenia. [W:] I Krajowe Seminarium Odonatologiczne, Bromierzyk 17–19 IV 1998. Materiały zjazdowe: 7-9.
- BUCZYŃSKI P. 2000 (1999): Dragonflies (*Odonata*) of sandpits in south-eastern Poland. Acta hydrobiol., **41** (3/4): 219-230.
- BUCZYŃSKI P., PAKULNICKA J. 2000: Odonate larvae of gravel and clay pits in the Mazurian Lake District (NE Poland), with notes on extremely northern localities of some Mediterranean species. Notul. odonatol., **5** (6): 69-72.
- FUDAŁKOWSKI J. 1922: Ważki (*Odonata*) południowo-wschodniej Lubelszczyzny. Spraw. Kom. fizjogr., **55-56**: 87-96.

- FUDAKOWSKI J. 1932: Neue Beiträge zur Odonaten-Fauna Polens. *Fragm. faun. Mus. zool. pol.*, **1** (15): 390-401.
- ŁABĘDZKI A. 1985: Ważki *Odonata* rezerwatu Czartowe Pole na Roztoczu. *Parki nar. Rez. przyr.*, **6** (2): 85-91.
- MIELEWCZYK S. 1969: Larwy ważek (*Odonata*) niektórych torfowisk sfagnowych Polski. *Pol. Pismo ent.*, **39** (1): 17-81.
- URBAŃSKI J. 1948: Krytyczny przegląd ważek (*Odonata*) Polski. *Annls Univ. M. Curie-Skłodowska, C*, **3** (11): 289-317.